

บทที่ 2

แหล่งข้อมูลและภูมิหลังของวิทยาการ

แหล่งข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้อยู่ในพื้นที่อำเภอปัว จังหวัดน่าน ซึ่งจะกล่าวถึงสภาพทั่วไปของพื้นที่เพื่อเป็นองค์ประกอบในการศึกษาวิเคราะห์บทพิสูจน์ของชาวไทลื้ออำเภอปัว จังหวัดน่าน ให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นความรู้เกี่ยวกับแหล่งข้อมูลแยกได้ดังนี้

1. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับจังหวัดน่าน

จังหวัดน่านเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่บริเวณชายแดนของล้านนา ซึ่งมีความเก่าแก่รุ่นเดียวกับกรุงสุโขทัย มีหลักฐานปรากฏว่าที่ตั้งเมืองน่านแต่เดิมนั้น อยู่บริเวณที่ราบในเขตตำบลศิลาเพชร อำเภอปัว จังหวัดน่านตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของภาคเหนือ บริเวณเส้นรุ้งที่ 18 องศา 46 ลิปดา 30 ฟลิปดา เส้นแวงที่ 100 องศา 46 ลิปดา 44 ฟลิปดา อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานคร 668 กิโลเมตร (สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 6 , 2542 น.3164) ทิศเหนือและทิศตะวันออกของจังหวัดน่าน ติดเขตประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทิศใต้ติดเขตจังหวัดอุตรดิตถ์ ทิศตะวันตกติดเขตจังหวัดแพร่ จังหวัดพะเยา และจังหวัดเชียงราย

จังหวัดน่านมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 7,308,750 ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดเป็นป่า และเทือกเขาสลับซับซ้อนประมาณ 75 % ที่ราบที่ใช้เป็นแหล่งเกษตรกรรมมีน้อย ประมาณ 25% ขนานเป็นแนวยาวกับแม่น้ำน่าน อันเป็นแม่น้ำที่สำคัญของจังหวัดน่าน ซึ่งเกิดจากลำน้ำเล็ก ๆ หลายสายจากภูเขาใหญ่หลายลูกในเขตท้องที่อำเภอปัว ซึ่งเป็นที่ตั้งของภูเขาที่สำคัญได้แก่ดอยภูคา มีความสูงที่สุดในจังหวัด สูง 1,984 เมตรจากระดับน้ำทะเล (สำนักงานศึกษาธิการอำเภอปัว , 2542 น. 7) จากสภาพพื้นที่ที่เป็นภูเขาเป็นส่วนใหญ่จึงทำให้จังหวัดน่านประกอบด้วยประชากรหลายเผ่าอาศัยกระจายกันอยู่ทั้งบริเวณพื้นราบ ซึ่งเป็นที่อาศัยของคนเมืองคือไทยวน และไทลื้อ กับบริเวณเทือกเขาสูงอันเป็นที่อยู่ของชาวไทยกลุ่มอื่นรวมทั้งชาวเขา ได้แก่ ม้ง เมี่ยน ขมุ ถิ่น และเผ่าตองเหลือง จำนวนประชากรของจังหวัดน่าน จากการสำรวจครั้งหลังสุดมีจำนวนทั้งสิ้น 514,688 คน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2543) มีการแบ่งการปกครองออกเป็น 14 อำเภอ กับ 1 กิ่งอำเภอ โดยมีหมู่บ้านไทลื้อในอำเภอต่างๆเริ่มตั้งแต่อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอทุ่งช้าง อำเภอเชียงกลาง อำเภอปัว อำเภอท่าวังผา อำเภอเมือง ตลอดจนถึงอำเภอสันติสุขบางหมู่บ้านทำให้มีอิทธิพลต่อศิลปะและสถาปัตยกรรมของจังหวัดน่านตั้งแต่อดีต โดยลักษณะสถาปัตยกรรมของเมืองน่านแต่เริ่มแรกปรากฏที่เมืองปัว ประมาณ พ.ศ. 1800 จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์เป็นแบบไทลื้อมีหลักฐานในปัจจุบัน เช่น วัดคันแครง อำเภอปัว วัดหนองแดง อำเภอเชียงกลาง(สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 6, 2542 น. 3169)

1.1 ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับอำเภอปัว

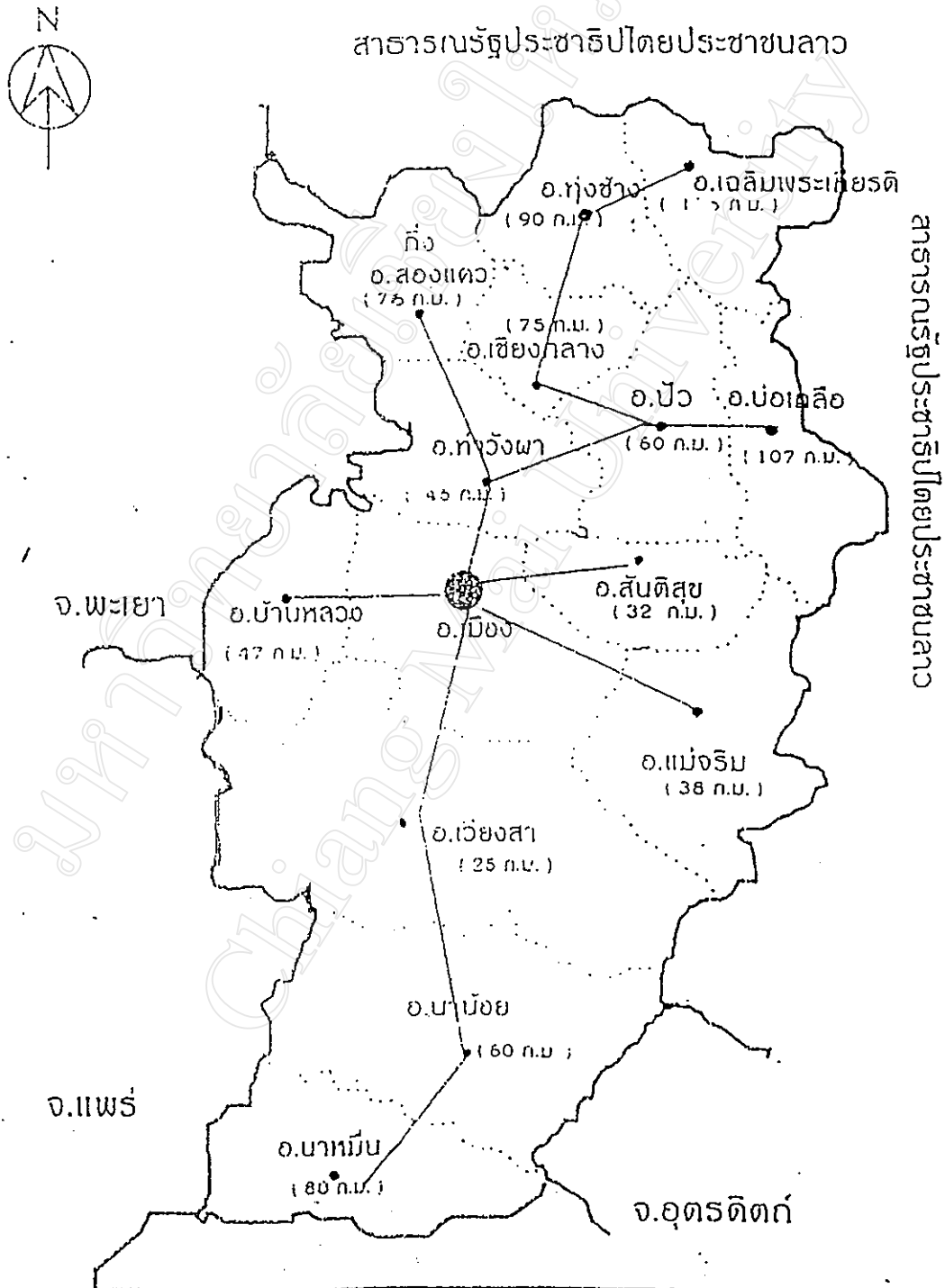
อำเภอปัวตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดน่านอยู่ทางภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย บริเวณเส้นรุ้งที่ 19 องศา 8 ลิปดา ถึง 19 องศา 22 ลิปดาเหนือ เส้นแวงที่ 100 องศา 21 ลิปดา ถึง 101 องศา 5 ลิปดาตะวันออก อยู่ห่างจากตัวจังหวัดน่านประมาณ 60 กิโลเมตร (สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2526 น. 21) มีอาณาเขตพื้นที่ทางทิศเหนือติดต่อกับอำเภอเชียงกลางและอำเภอบ่อเกลือ ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอสันติสุข ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอบ่อเกลือ และทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอท่าวังผาจังหวัดน่าน มีพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ 1,469 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 918,125 ไร่ ภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นภูเขา มีพื้นที่ราบสำหรับการเพาะปลูกจำนวนจำกัด เป็นที่ราบแคบๆ สลับกับเนินเตี้ยๆ ในช่วงระดับความสูง 200-500 เมตรจากระดับน้ำทะเล (สำนักงานศึกษาธิการอำเภอปัว, 2543) สำหรับบริเวณพื้นที่ตอนเหนือและด้านตะวันออกของอำเภอโดยเฉพาะตำบลสกาต ตำบลภูคา จะเป็นพื้นที่ภูเขาสูงสลับซับซ้อน ความสูง 1,000-1,742 เมตรจากระดับน้ำทะเล มีพื้นที่เช่นนี้ประมาณ 4 ใน 5 ส่วน ของพื้นที่ทั้งหมด (สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่ม 7, 2542 น. 3737) เทือกเขาที่สำคัญได้แก่เทือกเขาคอยภูคา เป็นเทือกเขาที่สูงที่สุดในจังหวัดน่าน อยู่บริเวณตำบลภูคาและตำบลศิลาแลง เป็นเทือกเขากั้นกลางระหว่างอำเภอปัวกับอำเภอบ่อเกลือและเป็นเขตอุทยานแห่งชาติคอยภูคา

แหล่งน้ำธรรมชาติของอำเภอปัว ได้แก่ แม่น้ำน่าน ลำน้ำปัว ลำน้ำข้าง ลำน้ำกุน ลำน้ำย่าง ลำน้ำอวน และลำน้ำยาว ลำน้ำต่างๆ เหล่านี้เป็นลำน้ำสาขาสำคัญที่ไหลลงสู่แม่น้ำน่านทั้งสิ้น

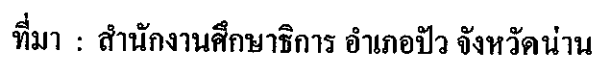
อำเภอปัวแบ่งการปกครองออกเป็น 12 ตำบล 100 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากร 66,021 คน(สำนักงานศึกษาธิการอำเภอปัว, 2543) ประกอบด้วยชาวพื้นเมือง ชาวไทลื้อ ม้ง เมี่ยน ถิ่น ลัวะ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตรเพื่อการยังชีพ โดยการทำนาข้าวเหนียวเป็นหลัก หลังฤดูเก็บเกี่ยวมีการปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ข้าวบาเลย์ ข้าวสาลี กระเทียม ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ยาสูบ ข้าวโพด ผักกาด มะเขือ กระหล่ำปลี ถั่วฝักยาว ฯลฯ ผลผลิตที่สำคัญและมีชื่อเสียงได้แก่ ถิ่นจี่ อโวคาโด มะม่วง มะขามหวานและลำไยนอกจากนี้ยังมีพืชในท้องถิ่นคือเมี่ยงและมะแขว่น ซึ่งปลูกกันมากในท้องที่ตำบลสกาต

ประชากรของอำเภอปัวมีหลายชนเผ่ากระจายกันอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ ทั้งพื้นราบและบนภูเขาก่อให้เกิดวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา ประเพณีที่สำคัญได้แก่ การสู่ขวัญ เป็นพิธีรับขวัญผู้คนที่เกิดกำลังใจและเป็นสิริมงคลกับตนเอง ทำกันหลายลักษณะในหลายกลุ่มชนทั้งไทเขาน ไทลื้อ ม้ง และถิ่น พิธีสืบทอดของไทเขาน ไทลื้อ ประเพณีแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ และงานศพของแต่ละเผ่า ประเพณีทานสลากของไทเขาน ไทลื้อ พิธีการเลี้ยงผีของแต่ละเผ่าเช่น พิธีเลี้ยงเซียงรุ่งของไทลื้อ พิธีเลี้ยงผีปู่ย่าของไทเขาน พิธีทำผีหรือเลี้ยงผีของชาวม้ง

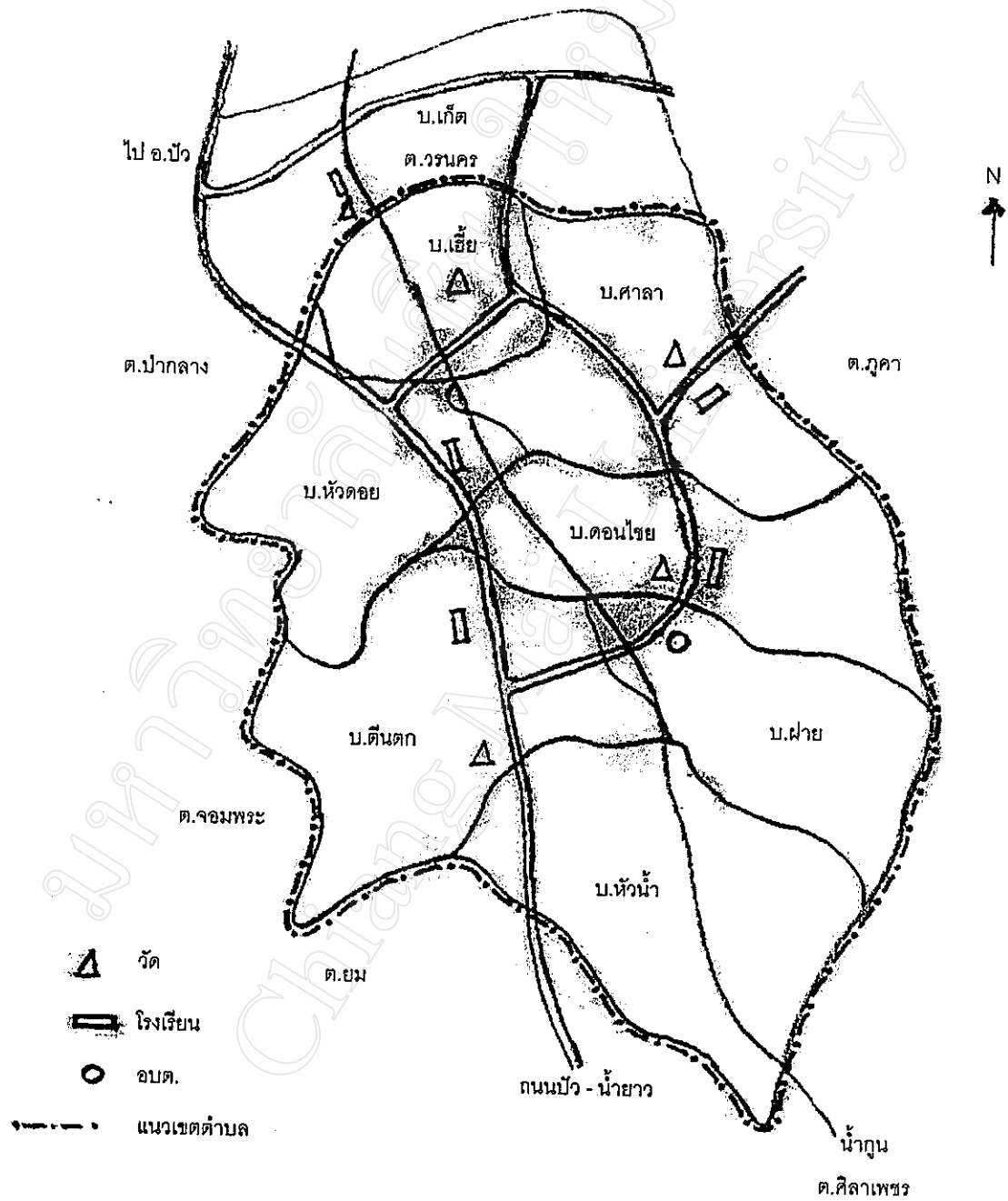
แผนที่จังหวัดน่าน

ที่มา : สำนักงานศึกษาธิการ อำเภอปัว จังหวัดน่าน

แผนที่หมู่บ้านในตำบลศิลาแลง

ที่มา : ปรับจาก อบต. ศิลาแลง

พิธีกินสละโหลดของชนเผ่าลัวะ ประเพณีที่สำคัญและถือปฏิบัติกันทั่วไปคือประเพณีวันสงกรานต์ หรือปีใหม่เมืองนอกจากนี้ยังมีประเพณีปีใหม่ม้ง ปีใหม่เมี่ยน เป็นการเฉลิมฉลองของแต่ละชนเผ่าตามเทศกาล

1.2 ข้อมูลทั่วไปของชุมชน

บ้านเกิด บ้านเฮี้ย และบ้านดินตก มีอาณาเขตพื้นที่ติดต่อกัน ตั้งอยู่บนพื้นที่ราบเชิงดอยภูเขาบริเวณเดียวกันเพียงแต่เขตปกครองต่างกันคือ บ้านเกิดขึ้นกับตำบลวรนคร บ้านเฮี้ยและบ้านดินตกขึ้นกับตำบลศิลาแลง ในการกล่าวถึงลักษณะทางด้านกายภาพของชุมชนโดยรวมนั้นจะกล่าวเฉพาะลักษณะทางกายภาพของตำบลศิลาแลง ซึ่งในที่นี้หมายรวมถึงหมู่บ้านเกิดด้วย

ตำบลศิลาแลงอยู่ห่างจากตัวจังหวัดน่านประมาณ 64 กิโลเมตร และห่างจากที่ว่าการอำเภอไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 6 กิโลเมตร มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับตำบลวรนคร ทิศใต้ติดต่อกับตำบลศิลาเพชร ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลภูคา และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลป่ากลาง มีพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ 91 ตารางกิโลเมตร หรือ 56,875 ไร่ แยกออกเป็นพื้นที่ราบ 65% ภูเขาและป่าไม้ 34% และเป็นพื้นที่น้ำอีก 1% (องค์การบริหารส่วนตำบลศิลาแลง, 2541)

ตำบลศิลาแลง ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มเชิงเขาดอยภูคาซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดลำน้ำกุน ลำน้ำขว้าง ห้วยห่าน ห้วยดอย และห้วยหินลับ ลำน้ำกุนเป็นลำน้ำตามธรรมชาติที่มีความสำคัญยิ่งต่อชุมชน ไหลจากหุบเขาดอยภูคาเข้าบ้านห้วยน้ำ ผ่านบ้านดินตก บ้านเฮี้ย บ้านเกิด ไหลไปบรรจบกับลำน้ำขว้างที่ตำบลปัวจากการที่มีลำน้ำไหลผ่านหลายสายจึงทำให้พื้นที่ของตำบลศิลาแลงมีน้ำอุดมสมบูรณ์ สามารถทำการเกษตรกรรมได้ตลอดปี จึงมีศักยภาพในการทำการเกษตรได้ดี นอกจากนี้ตำบลศิลาแลงและชาวไทลื้อยังมีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจ โดยเฉพาะประชากรในพื้นที่ตำบลศิลาแลงเกือบทั้งหมด มีเชื้อสายชาวไทลื้อที่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในแคว้นปกครองตนเองสิบสองปันนาซึ่งได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอำเภอปัวตั้งแต่อดีต

สิบสองปันนามีความสัมพันธ์กับล้านนาหลายด้านมาเป็นระยะเวลายาวนาน ทั้งความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ความสัมพันธ์ทางการเมืองในลักษณะบ้านพี่เมืองน้อง และในรูปแบบของเมืองขึ้น ในช่วงสมัยของราชวงศ์มังราย เป็นช่วงที่มีชาวไทลื้ออพยพเข้ามาสู่ล้านนาอย่างมาก ทั้งในรูปแบบการถูกกวาดต้อนและด้วยความสมัครใจ

การอพยพและตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อในเมืองน่านเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตอันยาวนานในสมัยที่พม่าปกครองนั้น มีการอพยพโยกย้ายผู้คนเป็นจำนวนมาก ชาวเมืองอย่างจำนวนหนึ่งถูกกวาดต้อนไปอยู่ที่อื่นบ้านเมืองถูกทำลายจนกระทั่งปี พ.ศ.2246 เจ้าเมืองเลนซึ่งเป็นเมืองลื้อในเชียงตุง ได้อพยพไพร่พลชาวลื้อมาอยู่ที่เมืองย่างโดยตั้งหมู่บ้านที่บ้านหัวโค้งหรือบ้านนาคำ เริ่มสร้างบ้านเมืองกันอีกครั้ง (รัตนพร เศรษฐกุล, 2538 น. 16)

หลังจากล้านนาเป็นอิสระจากพม่าแล้ว เมืองน่านเริ่มฟื้นฟูบ้านเมือง โดยเริ่มนโยบาย “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” ทั้งโดยสันติวิธีและการใช้กำลังกวาดต้อน มีการอพยพชาวไทลื้อจำนวนมากมาสู่เมืองน่าน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2333 มีชาวไทลื้อจากเมืองของจำนวน 600 คน อพยพมาตั้งถิ่นฐานในเมืองน่าน (รัตนพร เศรษฐกุล, 2538 น. 19)

พ.ศ. 2334 เจ้าหลวงเชียงของนำราษฎร 500 ครัวเรือน เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองน่าน โดยสมัครใจ ในปี พ.ศ. 2348 เจ้านายเมืองน่านยกทัพไปตีสิบสองพันนา นำเอาเจ้านาย ขุนนางลื้อไปกรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. 2355 เจ้านายเมืองน่าน กวาดต้อนผู้คนจากเมืองลำ เมืองพง เชียงแข และเมืองหลวงภูคาเข้ามาอีกประมาณ 6,000 คน ในปีเดียวกันนี้น่านได้บุกโจมตีเมืองสิง เมืองมา เมืองพง และเมืองลำ อพยพผู้คนมาอยู่ที่น่านและที่อื่นๆ (รัตนพร เศรษฐกุล, 2538 น. 19)

ในช่วงสงครามเชียงตุง (พ.ศ. 2393 - 2397) เป็นเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้มีการอพยพเจ้านายและไพร่พลลื้อมาสู่ล้านนา สาเหตุมาจากการทะเลาะแย่งชิงอำนาจกันเองของเจ้านายเมืองเชียงรุ่ง กองทัพไทยจึงยกไปยึดครองเชียงตุง เพื่อจะได้ขยายอำนาจไปเชียงรุ่งได้ สงครามครั้งนั้นได้กวาดต้อนเอาผู้คนจากสิบสองพันนามาอยู่เมืองน่าน ปีถัดมาน่านก็ได้คนจากเชียงแขเข้ามาอีก

การอพยพโยกย้ายของชาวไทลื้อในสมัยหลังๆเกิดจากความต้องการหนีภัยสงครามและปัญหาทางการเมืองของบ้านเมืองของตนเองมากกว่าจะถูกกวาดต้อนเข้ามา เนื่องจากเมืองน่านอยู่ใกล้กับลาวและใกล้ชิดกับสิบสองพันนา จึงทำให้น่านรับเอาพลเมืองไทลื้อจากทั้งสองแหล่งเข้ามาอยู่เสมอ โดยมาตามเส้นทางจากเมืองของ เมืองเลน เมืองหงสา เมืองเงิน ถึงเมืองบัว ชาวไทลื้อในเมืองน่านจึงมาจากหลายท้องถิ่น ได้แก่ เมืองลำ เมืองเลน เมืองขอน เมืองยอง เมืองฮู่ เมืองหลวง เชียงแข เมืองสิง เชียงลาบ เมืองเงิน เมืองพวน เมืองหลวง เชียงฮ่อน เชียงลม เชียงรุ่งและเมืองอบ ในส่วนของชาวไทลื้อสามหมู่นบ้านคือ บ้านเก็ด บ้านเฮี้ยและบ้านดินตกนั้นบรรพบุรุษได้อพยพโยกย้ายมาจากเมืองเชียงรุ่ง เมืองเลน เมืองเงิน เมืองยอง และเมืองพวน เข้ามาตั้งถิ่นฐานในอำเภอปัว บริเวณท้องที่ตำบลศิลาแลง

1.3 ตำบลศิลาแลง

ตำบลศิลาแลงเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอปัว หมู่บ้านในตำบลศิลาแลงแต่เดิมนั้นรวมกันอยู่กับตำบลปัว ต่อมาทางการอนุมัติให้แยกเขตการปกครองใหม่ แยกหมู่บ้าน 17 หมู่บ้านออกจากตำบลปัว ตั้งชื่อว่าตำบลศิลาแลง เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2506 โดยมีนายแสวง นาวงศ์ เป็นกำนันคนแรก ผู้ตั้งชื่อตำบล “ศิลาแลง” คือปลัดธารง ทรงประศาสตร์ (ลำแพน จอมเมือง, 2540)

ช่วงปี พ.ศ. 2510-2520 ตำบลศิลาแลงได้ยุบหมู่บ้านลง 1 หมู่ และตั้งเพิ่มใหม่อีก 6 หมู่บ้านเป็น 22 หมู่บ้าน ปี พ.ศ. 2525 ทางราชการได้แยกหมู่บ้านไปตั้งตำบลใหม่อีก 12 หมู่บ้าน ตั้งเป็นตำบลภูคา ในปี พ.ศ. 2537 มีการแยกหมู่บ้านจากตำบลศิลาแลงอีก 3 หมู่บ้าน เพื่อไปรวมกับ

หมู่บ้านชาวเขาจัดตั้งเป็นตำบลใหม่ขึ้นอีกคือตำบลปากกลาง (ธวัช ชัยยืนอ้างในสุธรรม ทัศนานนท์, 2542 น. 37) ทำให้ตำบลศิลาแลงในปัจจุบันมีหมู่บ้านจำนวน 7 หมู่บ้าน สภาตำบลศิลาแลงได้รับการยกฐานะเป็นนิติบุคคล และเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2540 เป็นองค์การบริหารส่วนตำบลศิลาแลง หมู่บ้านทั้ง 7 ของตำบลศิลาแลงประกอบไปด้วย

- หมู่ที่ 1 บ้านเขี้ย ประชากรเป็นชาวไทยลื้อ
- หมู่ที่ 2 บ้านศาลา ประชากรเป็นไทยวนหรือคนพื้นเมือง
- หมู่ที่ 3 บ้านคอนไชย ประชากรเป็นชาวไทยลื้อ
- หมู่ที่ 4 บ้านดินตก ประชากรเป็นชาวไทยลื้อ
- หมู่ที่ 5 บ้านหัวน้ำ ประชากรเป็นชาวไทยลื้อ
- หมู่ที่ 6 บ้านหัวคอย ประชากรเป็นชาวไทยลื้อ
- หมู่ที่ 7 บ้านฝาย ประชากรเป็นชาวไทยลื้อ

บ้านศาลาเป็นหมู่บ้านเดียวในตำบลศิลาแลงที่ประชากรเป็นชาวไทยวน หมู่บ้านไทยลื้อแต่ละหมู่บ้านยังคงยึดถือประเพณีปฏิบัติตามบรรพบุรุษคือ พิธีสู่ขวัญอย่างเหนียวแน่น พิธีสู่ขวัญของไทยลื้อบางอย่างมีปรากฏเพียงบางหมู่บ้านเช่น พิธีสู่ขวัญควาย ยังถือปฏิบัติอยู่ที่บ้านเกิด

1.4 บ้านเกิด

บ้านเกิดตั้งอยู่หมู่ที่ 2 ตำบลวรรณคร อำเภอปัว อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอปัวไปทางทิศตะวันออกประมาณ 3 กิโลเมตร ตามถนนสายปัว-น้ำยาว

ที่มาของชื่อบ้านเกิดนั้นเล่ากันว่าในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าได้เสด็จมาแสดงเทศนาธรรม ณ หมู่บ้านแห่งหนึ่ง ชาวบ้านมีความเลื่อมใสยินดีจึงพร้อมใจกันสร้างที่พักให้พระพุทธเจ้า โดยทำเป็นเพิงเล็กๆ หลังคามุงด้วยเถาไม้(กิ่งไม้ใบไม้) หลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดสัตว์โลกยังที่อื่นๆ เพิงพักแห่งนั้นถูกปล้นทิ้งไว้ จนใบไม้ที่มุงหลังคาร่วงหล่นไปหมด เหลือแต่กิ่งไม้เล็กๆ ซึ่งภาษาชาวบ้านเรียกว่า “เค็ด” จึงเรียกชื่อหมู่บ้านแห่งนี้ว่า “บ้านเค็ด” เมื่อเวลาล่วงเลยนานเข้าจึงเรียกเพี้ยนไปจากเดิมว่า “บ้านเกิด” ดังเช่นปัจจุบัน (สัมภาษณ์นายนิเวศน์ สุทธหลวง ,1 กุมภาพันธ์ 2544)

พื้นที่ของหมู่บ้านเกิดเป็นที่ราบระหว่างภูเขา อยู่ใกล้ลำน้ำกุนและลำน้ำข้าง มีจำนวนครัวเรือน 196 หลังคา 206 ครอบครัว มีประชากร 1,016 คน (สัมภาษณ์นายอินแปลง แสนนิทา, 1 มกราคม 2543) ประชาชนนับถือศาสนาพุทธ มีวัดในหมู่บ้าน 1 วัดเรียกชื่อว่าวัดภูเกิด มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาเปิดสอนตั้งแต่ระดับอนุบาล ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งมีแนวโน้มว่าจะยุบโรงเรียนเนื่องจากจำนวนนักเรียนมีน้อย ไม่มีสถานอนามัยเพราะเป็นเขตบริการของโรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชปัว

ภาพ 1 วัดภูเก็ด

ชาวบ้านเก็ดมีเชื้อสายเป็นชาวไทยลื้อ อพยพมาจากเมืองเลน เมืองเชียงรุ่ง ประมาณ พ.ศ. 2330-2345 ครอบครัวสุดท้ายอพยพเข้ามาเมื่อประมาณหนึ่งร้อยปีก่อน คือครอบครัวนางอาม บรรพบุรุษของชาวบ้านเก็ดยังคงค้างอยู่ในพม่าและลาวบางส่วน (สัมภาษณ์ เจ้าอธิการสัมฤทธิ์ ธรรมวโร, 1 มกราคม 2543)

ปัจจุบันชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาโดยปลูกข้าวเหนียวเป็นพืชหลัก หลังฤดูเก็บเกี่ยวยังมีการปลูกพืชอื่นหมุนเวียนเช่น กระเทียม พริก ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ยาสูบ ข้าวโพด และพืชผักสวนครัว รูปแบบในการผลิตเฉพาะในส่วนของการทำนามีการใช้เครื่องจักรกลเทคโนโลยีสมัยใหม่ส่วนหนึ่งและชาวบ้านอีกส่วนหนึ่งยังคงอนุรักษ์ระบบการทำนาแบบดั้งเดิม มีการใช้แรงงานควายเพื่อลดต้นทุนการผลิต มีประเพณีปฏิบัติเกี่ยวกับศาสนพิธีเช่นเดียวกับหมู่บ้านล้านนาไทยอื่นๆ ทัวไป นอกจากนี้ยังมีประเพณี พิธีกรรม เกี่ยวกับการเกษตรกรรมที่ยังหลงเหลืออยู่และยึดถือปฏิบัติสืบต่อมา จนถึงปัจจุบัน ได้แก่ พิธีสู่ขวัญควาย

ชาวบ้านเก็ดส่วนใหญ่จะมีการทอผ้าลายลื้อเป็นอาชีพเสริม จัดทำกันในกลุ่มแม่บ้าน ทัวๆไป โดยรับจ้างทอผ้าให้กับกลุ่มทอผ้าของบ้านเฮี้ย บ้านดินตก และรับวัสดุมาจากหมู่บ้านไทลื้ออื่นๆ ในส่วนของหมู่บ้านเก็ดนั้น ยังไม่ได้จัดตั้งกลุ่มทอผ้าอย่างเป็นทางการ พื้นที่ของบ้านเก็ดมีอาณาเขตติดต่อกับบ้านเฮี้ย ทั้งพื้นที่ทางการเกษตรและสิ่งก่อสร้าง บ้านเรือนของชาวบ้านเก็ดหลายหลังปลูกสร้างในบริเวณพื้นที่บ้านเฮี้ย

1.5 บ้านเฮี้ย

บ้านเฮี้ยตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลศิลาแลง อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอปัว ไปทางทิศตะวันออกตามถนนสายปัว-น้ำยาว ประมาณ 4 กิโลเมตร อยู่ห่างจากถนนใหญ่เข้าไปประมาณ 300 เมตร พื้นที่หมู่บ้านเป็นที่ราบระหว่างภูเขา มีแม่น้ำกุนไหลผ่านกลางหมู่บ้าน มีจำนวนครัวเรือน 135 ครัว

เรือน ประชากร 606 คน พื้นที่นา 365 ไร่ พื้นที่ไร่ 94 ไร่ จำนวนสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน 63 คน (ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลศีลาแลง, 2543)

ภาพ 2 วัดเฮีย

บรรพบุรุษของชาวบ้านเฮีย เป็นชาวไทลื้อ อพยพมาจากเมืองเชียงรุ่ง เมืองเงิน เมืองของ เมืองเลน และเมืองพวน พื้นที่ที่มาก่อตั้งหมู่บ้านแต่เดิมนั้น มีไม้ไผ่เฮียขึ้นอยู่ทั่วไป จึงเรียกชื่อหมู่บ้านว่าบ้านเฮีย ต่อมาจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ประจวบกับมีการสร้างถนนใหญ่ผ่านพื้นที่บนคอยเหนือหมู่บ้าน จึงมีการย้ายมาตั้งหมู่บ้านใหม่ใกล้กับถนนใหญ่เมื่อปี พ.ศ. 2513 นำโดยพ่อน้อยเมืองดี ปริดาวงค์ มีการก่อตั้งโรงเรียนประจำหมู่บ้านในพื้นที่บริเวณติดถนนใหญ่ แต่วัดยังคงใช้วัดที่เดิมร่วมกัน (สัมภาษณ์ นายเมืองดี ปริดาวงค์, 25 พฤศจิกายน 2543) คือวัดเฮียเป็นวัดเก่าแก่ในอดีตเจ้าอาวาสวัดได้รับยกย่องให้เป็นครูบาถึงสองท่านคือ ครูบาอินตะ และครูบาศรีวิราช ภายในวิหารวัดเฮีย เป็นที่เก็บหีบพระธรรมที่รวบรวมมาจากหมู่บ้านไทลื้อต่างๆ จำนวนมากถึง 12 หีบ มีภาพวาดลวดลายศิลปะไทลื้อ สวยงามประณีต แต่ละหีบบรรจุคัมภีร์ไบเบิลที่จารด้วยอักษรล้านนา จัดเรียงหมวดหมู่อย่างเรียบร้อย โดยคณะอาจารย์และนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ภายใต้โครงการอนุรักษ์คัมภีร์ไบเบิลล้านนา ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ร่วมกับศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดน่าน โรงเรียนสตรีศรีน่านจัดทำขึ้นเมื่อ 1-10 พฤษภาคม 2532 มีคัมภีร์ไบเบิลเกี่ยวกับบทสวดวิญญาบ บทสวดวิญข้าว เก็บรวบรวมไว้ส่วนหนึ่ง โครงการอนุรักษ์ครั้งนี้ทำขึ้นสมัยพระครูสิริ บุญญาทรเป็นเจ้าอาวาส นับเป็นมรดกอันทรงคุณค่าจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทลื้ออย่างแท้จริง

ปัจจุบันชาวบ้านเฮียส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก หลังฤดูเก็บเกี่ยวยังมีการปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นๆ เช่น ข้าวสาลี พริก หอม กระเทียม ยาสูบ ข้าวโพด ถั่วลิสง ถั่วเหลือง หมุนเวียน กลุ่มแม่บ้านมีการรวมกลุ่มทอดผ้าเป็นอาชีพเสริม ผ้าทอที่มีชื่อเสียงได้แก่ผ้าลายน้ำไหล ผ้าลายลือสองชาย เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับสมาชิกในกลุ่มได้ในระดับหนึ่ง ระบบการรวมกลุ่มทอดผ้าเช่นนี้ มีปรากฏในกลุ่มแม่บ้านบ้านดินตอก อันเป็นหมู่บ้านไทลื้อเช่นกัน

1.6 บ้านดินตก

บ้านดินตกตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลศิลาแลง เส้นทางเดียวกันกับบ้านเกิด บ้านเฮี้ย อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอปัว ประมาณ 6 กิโลเมตร ลำน้ำสำคัญของหมู่บ้านได้แก่ห้วยหาน และลำน้ำกุน มีจำนวนครัวเรือน 152 ครัวเรือน ประชากร 677 คน พื้นที่นา 204 ไร่ พื้นที่ไร่ 303 ไร่ (ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลศิลาแลง, 2543) พื้นที่หมู่บ้านตั้งอยู่เชิงคอยกาคา มีดอยลูกหนึ่งทอดแนวยาวลงมาตกที่เหนือหมู่บ้าน จึงได้ชื่อว่าบ้านดินตก หมายถึงดินคอยมาตกที่นี่

ชาวบ้านดินตกเป็นชาวไทลื้ออีกกลุ่มหนึ่ง ที่มีบรรพบุรุษอพยพมาจากเมืองเชียงรุ่ง แคว้นสิบสองพันนา วัดของหมู่บ้านได้ก่อตั้งครั้งแรกตรงบริเวณใกล้กับสบน้ำ คือจุดที่ลำห้วยหานกับลำน้ำกุนไหลมาพบกัน ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาน้ำเซาะตลิ่งในเวลาต่อมา เมื่อวัดถูกน้ำเซาะพังจึงได้ย้ายไปสร้างใหม่ตรงบริเวณที่คอยเหนือหมู่บ้านขึ้นไป ซึ่งเป็นบริเวณป่าต้นเหมือดที่ขึ้นอยู่มากมาย (ใบเหมือดใช้ในการหมักเมี่ยง) จึงได้ชื่อว่าวัดป่าเหมือดมาตราบเท่าปัจจุบัน (สัมภาษณ์ นายขจัด เชียงหนุ่น, 30 พฤศจิกายน 2543)

ภาพ 3 วัดป่าเหมือด

ชาวบ้านดินตกส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาปลูกข้าวเหนียวเป็นหลัก และปลูกพืชอื่น หมุนเวียนเช่น พริก หอม กระเทียม ข้าวบาร์เลย์ ข้าวสาลี ถั่วลิสง ยาสูบ และข้าวโพด กลุ่มแม่บ้านมีการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มทอดผ้าลายลื้อ กลุ่มประดิษฐ์ดอกไม้แห้งเป็นอาชีพเสริม

เมื่อมีการตัดสร้างถนนใหญ่ผ่านเหนือหมู่บ้านจึงทำให้ชาวบ้านบางส่วน อพยพขึ้นมาตั้งบ้านเรือนอยู่ใกล้กับถนนใหญ่เรียกหมู่บ้านใหม่ว่าบ้านดินตกเช่นกัน บ้านดินตกเป็นหมู่บ้านเดียวที่มีโรงพยาบาลและโรงแรมชั้นดีในเขตหมู่บ้าน คือโรงแรมป่าปัวกาคา ชาวไทลื้อบ้านดินตกยังคงรักษาประเพณีดั้งเดิมไว้หลายประการ เช่น พิธีสู่ขวัญข้าว พิธีเลี้ยงผีปู่ย่า พิธีเลี้ยงผีสบน้ำ ในปีที่เกิดความแห้งแล้งและมีการณรงค่อนุรักษ์การเล่นพื้นบ้านเช่น กลองยาว เป็นต้น ชาวไทลื้อและชาวไทยเผ่าอื่นๆ ในตำบลศิลาแลงมีประเพณีปฏิบัติอันเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชนหลายประการ

ประเพณีสู่ขวัญหรือผูกแขนมีปฏิบัติในทุกชนเผ่าของตำบลศิลาแลงในอดีตนั้นตำบลศิลาแลงจัดเป็นชุมชนขนาดใหญ่ เคยมีจำนวนหมู่บ้านในตำบลถึง 22 หมู่บ้าน มีประชากรมาจากหลายชนเผ่า อันได้แก่ ชาวพื้นเมืองหรือไทยวน ไทลื้อ ม้ง เมี่ยน ลัวะ แต่ละกลุ่มต่างมีวัฒนธรรมประเพณีอันเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มตนเอง หลังการแยกตั้งตำบลใหม่สองครั้ง เมื่อ พ.ศ. 2525 และ ปี พ.ศ.2537 ทำให้ชนเผ่าลัวะขึ้นกับตำบลภูคา ชนเผ่าม้ง เผ่าเมี่ยน ขึ้นกับตำบลปากกลาง แต่การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนยังคงเป็นไปตามปกติวิสัย

พิธีผูกแขนทำขวัญของชาวลัวะนิยมประกอบพิธีเมื่อมีคนเจ็บป่วยโดยเฉพาะเด็ก ผู้ประกอบพิธีจะเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ที่เป็นที่เคารพนับถือของหมู่บ้านจะเป็นผู้กล่าวเรียกเชิญขวัญด้วยถ้อยคำสุภาพอ่อนโยนขอให้ขวัญกลับมาอยู่กับตัวผู้ป่วยแล้วผูกขวัญให้อยู่กับตัวโดยใช้ด้ายสีขาวผูกที่ข้อมือเด็กการผูกแขนไม่ต้องจัดสำรับหรือเครื่องบายศรีแต่อย่างใด (สัมภาษณ์ อำภาอินปา, 3 มกราคม 2544)

พิธีผูกแขนของเผ่าม้งนิยมประกอบพิธีเมื่อมีญาติพี่น้องที่ไปอยู่ต่างถิ่นเป็นเวลานานมีโอกาสกลับมาเยี่ยมบ้าน ญาติๆ จะทำพิธีผูกขวัญผูกข้อมือให้ การผูกแขนภาษาม้งเรียกว่า “คีเต้” ผู้ประกอบพิธีจะเป็นผู้อาวุโสหรือญาติผู้ใหญ่หลายๆ ท่าน มารวมกันที่บ้านของเจ้าภาพพร้อมทั้งหมอสี่ที่เป็นที่นับถือในการทำพิธีนั้น หมอผีจะนำไก่ที่ต้มสุกแล้วจำนวน 1 คู่ ใส่ขามนำไปวางไว้ตรงประตูทางเข้าในบ้านแล้วกล่าวเชิญขวัญให้มารับมากินอาหารด้วยถ้อยคำอ่อนหวานสุภาพต่างๆ แล้วนำเส้นด้ายสีขาวมาผูกข้อมือซ้ายของญาติคนนั้น จากนั้นผู้อาวุโสคนอื่นๆ จะผลัดเปลี่ยนกันกล่าวเชิญขวัญและผูกข้อมือให้จนครบพิธีผูกข้อมือส่วนใหญ่จะผูกที่ข้อมือซ้ายข้างเดียว (สัมภาษณ์ นายสวนุ แซ่ท้าว, 25 ธันวาคม 2543)

พิธีสู่ขวัญโดยทั่วไปมีองค์ประกอบที่สำคัญได้แก่ หมอขวัญผู้ประกอบพิธี บทสู่ขวัญ เจ้าภาพหรือผู้รับการสู่ขวัญ และเครื่องประกอบพิธีสู่ขวัญ หมอขวัญเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ

ในการศึกษาพิธีสู่ขวัญของชาวไทลื้อสามหมู่บ้านครั้งนี้ได้ข้อมูลรายละเอียดของพิธีกรรมจากหมอขวัญหลายท่านนับเป็นวิทยากรผู้ทรงภูมิปัญญาของหมู่บ้าน ซึ่งแต่ละท่านมีภูมิหลังที่น่าสนใจแตกต่างกันไป

2. ภูมิหลังของวิทยากร

วิทยากรผู้ให้ข้อมูลรายละเอียดเกี่ยวกับพิธีสู่ขวัญของชาวไทลื้อทั้งสามหมู่บ้านได้แก่ หมอขวัญประจำหมู่บ้านประกอบด้วยอาจารย์วัด หรือผู้ประสานงานเกี่ยวกับพิธีสงฆ์ภายในวัด และหมอขวัญทั่วไปในแต่ละหมู่บ้าน จำนวนทั้งสิ้น 10 ท่าน จำแนกได้ดังนี้

2.1 วิทยากรจากบ้านเกิด

ภาพ 4

พ่อหนานนิเวศน์ สุทรหลวงอายุ 67 ปี เป็นอาจารย์วัด พ่อเป็นคนบ้านแก้ม แม่เป็นชาวบ้านเกิดเรียนหนังสือที่โรงเรียนบ้านเขี้ยวหลังเก่า จบชั้นป.4 บรรพชาที่วัดบ้านเกิด สมัยอาจารย์สิงห์คำเป็นเจ้าอาวาส เมื่อเจ้าอาวาสสึกได้เป็นเจ้าอาวาสแทน 5 ปี เรียนการสู่ขวัญโดยยืมตำราจากอาจารย์วัดคนอื่นๆ มาคัดลอก การศึกษาบวชสู่ขวัญใช้ความจำเป็นหลัก มีพี่ชายที่เคยบวชเรียนและได้เป็นอาจารย์วัดเช่นกันเวลาว่างอยู่บ้านทำงานเล็กน้อย เช่น สานตะกร้า สานเปลงอน ร้อยหยั้คาสำหรับมุงหลังคาบ้าน นอกจากนี้ยังให้บริการตัดผม

หมอขวัญบ้านเกิดอีก 4 ท่าน ได้แก่

ภาพ 5

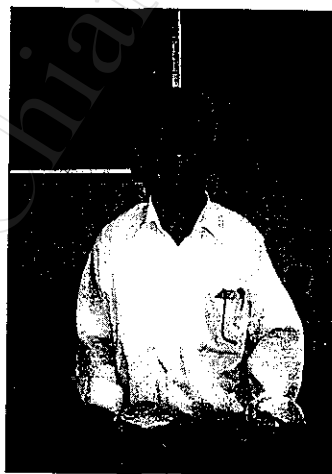
พ่อหนานอินคำ พงษ์สุภา อายุ 65 ปี เกิดและเติบโตที่บ้านเกิด พ่อเป็นคนบ้านหัวน้ำ แม่เป็นคนบ้านเกิด เป็นชาวไทลื้อทั้งคู่ เรียนหนังสือที่โรงเรียนบ้านเขี้ยวหลังเก่า จบชั้น ป.4 บรรพชา

ที่วัดบ้านเกิดประมาณ 4 ปี เคยทำงานรับจ้างในหลายจังหวัด เช่น แพร่ ตาก ยะลา เคยเป็นควาญช้างนำขบวนวัวต่างไปบรรพทุกสินค้าจากฝั่งแม่น้ำเมยมาส่งที่จังหวัดแพร่ ได้รับเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้านบ้านเกิดเมื่อ พ.ศ.2511 เป็นเวลา 15 ปี เป็นอาจารย์วัด 1 ปี เรียนตำราสู่ขวัญพร้อมกับพ่อหนานนิเวศน์ ในช่วงที่พ่อหนานสิงห์คำเป็นอาจารย์วัด ปัจจุบันทำงานบ้านเล็กน้อย เลี้ยงหมู ทำสวน ปลูกและทำนาบ้าง

ภาพ 6

พ่อหนานศรีวงศ์ มูลคำ อายุ 64 ปี เป็นชาวบ้านเกิด โดยกำเนิดเรียนหนังสือที่โรงเรียนบ้านเขี้ยวหลังเก่า จบชั้น ป.4 บรรพชาที่วัดบ้านเกิด 6 พรรษา เรียนสู่ขวัญหลังจากสึกมาแล้ว สืบทอดคำสู่ขวัญมาจากอาจารย์สิงห์คำ ชุดเดียวกับพ่อหนานสิทธิ เคยทำงานที่กองอำนวยการรักษาความปลอดภัยแห่งชาติ (กรป.กลาง) ปลดเกษียณเมื่อ พ.ศ.2540 ปัจจุบันยังทำนาเล็กน้อยเสร็จจากฤดูทำนามีการปลูก ปลูก กระทบ หอม

ภาพ 7

พ่อหนานสิทธิ ลือยศ อายุ 62 ปี เกิดที่บ้านเกิด พ่อเป็นคนบ้านเขี้ยว แม่เป็นคนบ้านดัด เป็นชาวไทลื้อ ทั้งคู่เป็นน้องชายของพ่อหนานสิงห์คำ อดีตอาจารย์วัดบ้านเกิด เรียนหนังสือที่

โรงเรียนบ้านเขี้ยวหลังเก่า จบชั้น ป.4 บรรพชาที่วัดบ้านเกิด 6 พรรษา สึกออกมาแต่งงานได้ 2 ปี ได้เป็นอาจารย์วัดบ้านไร่รวงทองตำบลอวน 10 ปี เริ่มศึกษาคำสู่ขวัญต่างๆ เมื่อปี พ.ศ.2537 สืบทอดคำสู่ขวัญทุกอย่างมาจากพี่ชาย เมื่อพี่ชายเสียชีวิตได้ทำหน้าที่อาจารย์วัดต่อจากพี่ ปัจจุบันอยู่บ้านทำงานจักสานต่างๆ ทุกประเภท แล้วแต่จะมีลูกค้ามาสั่ง วางจากงานจักสานก็วาดรูป วาดผ้ายันต์ต่างๆ

ภาพ 8

พ่อหนานอินเปลี่ยน หาญยุทธ อายุ 64 ปี เป็นชาวบ้านเกิด เรียนหนังสือที่บ้านเขี้ยวล่าง จบชั้น ป.4 บรรพชาที่วัดบ้านเกิดพร้อมกับพ่อหนานนิเวศน์ ศึกษาคาถาต่างๆ มาตั้งแต่เด็กเมื่อเริ่มอ่านหนังสือได้ สึกออกมาแล้วแต่งงาน พ่อของภรรยาเป็นหมอเมือง เป็นแพทย์ประจำบ้าน สืบทอดคำสู่ขวัญจากอาจารย์สิงห์คำ สืบคาถาจากพ่อของภรรยา เคยเป็นไวยาวัจกรวัดบ้านเกิด 4 ปี แล้วมาทำหน้าที่ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เรียนทั้งคาถาไล่ผีสารต่างๆ และหัดนวดตามแบบ อสม.ไปด้วย ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านเมื่อปี พ.ศ.2526 เป็นเวลา 14 ปี อุปสมบทอีกครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 2 เมษายน 2544 เป็นการอุปสมบทหมู่ 15 วัน เพื่อจะให้ได้เป็นหนาน (ทิด) เพราะวิชาคาถาต่างๆ จะมีน้ำหนักศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น มีการศึกษาแลกเปลี่ยนบทสู่ขวัญกับเพื่อนๆ อยู่ตลอด ปัจจุบันเป็นประธานชมรมผู้สูงอายุบ้านเกิด

2.2 วิทยาการจากบ้านเฮี้ย

ภาพ 9

พ่อหนานวินัย ฑีมาวงศ์ อายุ 64 ปี เป็นอาจารย์วัด เกิดที่บ้านเฮี้ย และเรียนหนังสือที่โรงเรียนบ้านเฮี้ยหลังเก่า จบชั้น ป.4 บรรพชาที่วัดเฮี้ย เป็นสามเณร 5 พรรษา เป็นพระภิกษุ 2 พรรษา สอบได้นักธรรมโท สืบทอดคำสู่ขวัญมาจากพ่อหนานสวัสดิ์ อาจารย์วัดบ้านเฮี้ยคนเก่า สืบตำราลงยันต์ต่างๆ มาจากพ่อ เป็นหมอขวัญคนเดียวในหมู่บ้านที่มีคนมาเชิญไปทำพิธีบ้อยทั้งบ้าน ตีนตก บ้านเกิด ป่ากลาง และต่างหมู่บ้าน งานอดิเรกได้แก่ การทำสวนครัว เป็นช่างตีเหล็ก ประเภทเครื่องใช้ เช่น มีด พร้า เวลาว่างนั่งคัดลอกเอกสารตำราจากพับสาเก่าๆ รวบรวมเข้าเล่มใหม่ ดำรงตำแหน่งกรรมการชมรมผู้สูงอายุอำเภอปัว ในปัจจุบัน

หมอขวัญบ้านเฮี้ย 2 ท่าน ได้แก่

ภาพ 10

พ่อน้อยเมืองดี ปรีดากวงศ์ อายุ 84 ปี เกิดที่บ้านเฮี้ย เรียนหนังสือที่โรงเรียนบ้านเฮี้ยหลังเก่า พร้อมๆ กับบรรพชาที่วัดเฮี้ย ตั้งแต่ชั้น ป.1 เรียนทั้งในวัดและโรงเรียน เรียนควบคู่กันไป ทั้งเรียนธรรมและภาคสามัญปกติ อยู่วัด 7 ปี เรียนจบ ป.5 แล้วไปสมัครสอบบรรจุเป็นครูที่อำเภอ

ปัว เมื่อสอบได้ก็สึก เริ่มเรียนคำสุ่วัญหลังจากสึกมาแล้ว โดยจ้างให้เพื่อนซึ่งเป็นพระอยู่วัดดอนไชย คัดลอกพิสปาคำสุ่วัญมาให้อ่านหลังจากลาออกจากครูเคยดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านบ้านเฮี้ย และได้รับคัดเลือกให้เป็นกำนันคนที่สองของตำบลศิลาแลง จนได้รับเสนอชื่อให้เป็นกำนันดีเด่นรางวัลแหวนทองคำ ชอบอ่านหนังสือประเภทต่างๆ โดยเฉพาะหนังสือของหลวงวิจิตรวาทการอ่านหนังสือหัวใจสวคมนตรีทั้งห้า และนำมาประยุกต์ใช้ เช่น การผูกขวัญเด็กเล็กที่ร้องไห้ไม่หยุด

ภาพ 11

พ่อหวัน มุลคำ อายุ 69 ปี บ้านอยู่ในพื้นที่บ้านเฮี้ย แต่เข้าศรัทธาหมู่บ้านเกิด เรียนหนังสือที่โรงเรียนบ้านเฮี้ยหลังเก่า จบชั้น ป.2 รุ่นเดียวกับพ่อหนานนิเวศน์ อ่านหนังสือได้บ้างแต่ไม่ค่อยได้ บวชเรียน อ่านอักษรธรรมล้านนาไม่ได้ แต่มีความจำดี เริ่มเรียนคำสุ่วัญโดยพ่อน้อยจันทร์เขียนบทสุ่วัญเอามาให้ท่องจำส่วนบทสุ่วัญควายนั้น ได้จากการไปนั่งฟังจากพิธีสุ่วัญที่บ้านดินดกแล้ว จำเอามาท่องไม่มีบันทึก ไม่มีบทอ่าน การสุ่วัญนั้นไม่เคยสุ่วัญในพิธีใหญ่ๆ เพราะไม่ค่อยว่างทางธรรมเป็นคู่เขยกับพ่อหนานอินเปลี่ยน หาญยุทธ เรียนคาถาต่างๆ จากพ่อของภรรยาเช่นเดียวกัน ปัจจุบันยังประกอบพิธีกรรมอยู่ รู้จักกันดีในฐานะหมอเมือ (ดูฤกษ์ยาม) ส่วนใหญ่ทำพิธีในหมู่บ้าน เดินทางไกลไม่ได้ เนื่องจากมีปัญหาเรื่องสุขภาพ

2.3 วิทยากรจากบ้านดินตก

ภาพ 12

พ่อบ้านดินตก แฮนหนี่ หาญยุทธ อายุ 53 ปี อาจารย์วัด เกิดที่บ้านดินตกและเริ่มเรียนหนังสือที่โรงเรียนบ้านดินตก จบชั้น ป.4 บรรพชาที่วัดป่าเหมือด ติดกับโรงเรียน บรรพชาประมาณ 10 พรรษา รักษาการเจ้าอาวาสอยู่ 1 พรรษา ลี้กออกมาแล้วแต่งงาน จากนั้นจึงไปรับเกณฑ์ทหาร เมื่ออาจารย์วัดคนก่อนเสียชีวิต ชาวบ้านทั้ง 3 หมู่บ้าน คือ บ้านฝาย บ้านดินตก บ้านหัวน้ำ เลือกให้เป็นอาจารย์วัดป่าเหมือด

เริ่มศึกษาบทสวดต่างๆ เมื่อได้เป็นอาจารย์วัดแล้ว เพราะมีความจำเป็นต้องใช้ คำสวดได้มาจากหลายแห่ง นำมาประยุกต์ปรับปรุงขึ้นใหม่ให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ปัจจุบัน มีประสบการณ์ในงานพิธีใหญ่ๆ เช่น พิธีสวดพระคัมภีร์ดี รัฐมนตรีต่างๆ ที่มาจากกระทรวง งานสวดวันวิญญูณะจากกรุงเทพฯ ในส่วนของหน่วยงานราชการ เช่น ประกอบพิธีสวดเนื่องในโอกาสทำบุญธนาคาร โรงพยาบาลต่างๆ ปัจจุบันดำรงจากงานวัดก็ทำสวนครัว

หมอขวัญบ้านดินตก 1 ท่าน คือ

ภาพ 13

พ่อหนานทองคำ ช่างทอง อายุ 77 ปี เรียนอักษรล้านนาที่วัดดอนไชย เรียนหนังสือที่โรงเรียนบ้านดอนไชยเก่า เป็นเด็กวัด (ขโยม) อยู่ที่วัดดอนไชยบิดามารดาเสียชีวิตตั้งแต่ท่านมีอายุน้อยอาศัยอยู่กับญาติๆ เรียนอยู่ชั้น ป.3 ผู้จัดการบรรพชาให้ เป็นสามเณร 7 พรรษา แล้วอุปสมบทเป็นพระภิกษุ 4 พรรษา สึกออกมา 2 ปี แต่งงานแล้วย้ายมาอยู่บ้านฝาย เริ่มเรียนคำสวดวิญเมื่อย้ายมาอยู่บ้านฝายแล้วสืบเนื่องจากไม่มีหมอขวัญในหมู่บ้าน สืบทอดคำราสวดวิญโดยการคัดลอกจากพับสาของพ่อน้อยพ่อหนานรุ่นก่อนๆ จำนวนวิทยากรทั้ง 3 หมู่บ้านปรากฏดังตารางดังต่อไปนี้

ตาราง 1 จำนวนวิทยากรผู้ให้ข้อมูล

ลำดับที่	หมู่บ้าน	จำนวนวิทยากร (คน)		รวม (คน)
		อาจารย์วัด	หมอขวัญทั่วไป	
1	บ้านเกิด	1	4	5
2	บ้านเฮี้ย	1	2	3
3	บ้านดินตอก	1	1	2
รวมทั้งสิ้น		3	7	10

จากการศึกษาประวัติของหมอขวัญแต่ละท่านโดยละเอียดจะพบว่า หมอขวัญส่วนใหญ่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปเกือบทั้งสิ้น มีอาจารย์วัดป่าหม้อดท่านเดียวเท่านั้นที่อายุ 53 ปี พ่อน้อยเมืองดี ปรีดวงศ์ หมอขวัญบ้านเฮี้ยอายุ 84 ปี ปัจจุบันเลิกประกอบ พิธีกรรมแล้ว หมอขวัญจากบ้านเกิด บ้านเฮี้ยทุกท่าน ต่างเข้าเรียนหนังสือที่โรงเรียนบ้านเฮี้ยหลังเก่า ส่วนใหญ่เรียนจบ ป.4 แล้วบรรพชาที่หมู่บ้านของตนเอง

หมอขวัญ หรือวิทยากรจากบ้านดินตอก 2 ท่าน เรียนคนละแห่ง และไม่ได้บวชเรียนที่วัดเดียวกัน ปัจจุบันหมอขวัญที่เป็นหลักสำคัญของบ้านดินตอก และบ้านเฮี้ย มีเพียงอาจารย์วัด 2 ท่านเท่านั้น หมอขวัญท่านอื่นๆ ไม่ค่อยได้ประกอบพิธีกรรมเพราะมีปัญหาทางสุขภาพ แตกต่างจากหมอขวัญบ้านเกิด ซึ่งมีจำนวนมากกว่า และยังมีหมอขวัญรุ่นใหม่ที่กำลังศึกษาสืบทอดอีกหลายคน อย่างไรก็ตามหมอขวัญแต่ละท่านต่างรู้จักคุ้นเคยซึ่งกันและกัน มีลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และกลุ่มหมู่บ้านที่น่าสนใจ